

Florina-Maria B CIL
(Universitatea de Vest
din Timi oara)

Observa ii asupra construc iei textuale în poezia lui Traian Dorz

Abstract: (Observations on the textual framing in the poetry of Traian Dorz) The current paper's objective is to consider the stylistic values of terms belonging to the same semantic field, highlighting their role in creating the lyrical frame of Traian Dorz – a contemporary Romanian poet, unfortunately a less studied writer, author of thousands of poems with mystical approach and of many volumes with memoirs and religious meditation. We will have in view the fact that words like *farmec* and *vraj* bring out (often paradoxically – given the fact that we talk about mystical-religious lyrical creations) especially positive connotations (used in surprising lexical combinations), illustrated also through the means of synonyms (nouns) like *încântare* or *r pire*, of verbs or participial forms from the same semantic field. Moreover, in various cases, in the structure of one and the same poem, the mentioned terms are used alternatively, thus being created authentic contextual equivalencies between these and others that have figurative meanings. Beyond the simple usage of certain meanings – more or less known – the presence of such terms in Traian Dorz's works emphasize the author's artistic belief, his vision of life and Divinity, of the unique relation between man and Creator – idea which represents the pillar of the entire lyrical message of the Romanian poet.

Keywords: Lexicology, Semantics, Stylistics, Grammar, Mystical-Religious Poetry

Rezumat: Lucrarea noastră î i propune s ia în discu ie semnifica iile expresive ale unor termeni din acela i câmp semantic, semnalând rolul lor în configurarea universului liric al lui Traian Dorz – un poet român contemporan, din p cate mai pu în studiat, autor a mii de poezii de factur mistic , precum i a numeroase volume de memorii i medita ii religioase. Vom avea în vedere faptul c lexeme precum *farmec* ori *vraj* antreneaz (adesea în mod paradoxal – dat fiind faptul c discut m despre crea ii lirice mistico-religioase) i accep ii conotate pozitiv (actualizate în combina ii lexicale surprinz toare), ilustrate i prin intermediul altor substantive echivalente semantic (cum sunt, de pild , *încântare* sau *r pire*), al verbelor ori al participiilor din familiile lexicale respective. Mai mult decât atât, în numeroase situa ii, în structura uneia i aceleia i poezii, termenii men iona i sunt întrebui a i alternativ, creându-se chiar veritabile sinonimii contextuale între ace tia i al ii, utiliza i cu sensuri figurate. Dincolo de simpla actualizare a unor semnifica ii mai mult sau mai pu în cunoscute, ocuren ele unor asemenea elemente lexicale în opera lui Traian Dorz pun în lumin aspecte referitoare la crezul artistic al autorului, la concep ia sa despre via i despre Divinitate, la unicitatea rela iei dintre om i Creator – idee pe care mizeaz , de altfel, întregul mesaj liric al acestui poet român.

Cuvinte-cheie: lexicologie, semantic , stilistic , gramatic , poezie mistico-religioas

A a cum au ar tat cercet tori aviza i, una dintre c ile importante de p trundere în textul literar o constituie nivelul semantic, grefat îns , în mod evident, pe o structur sintactic al c rei studiu merit a fi coroborat cu abordarea lexicului unui scriitor. Demersul devine cu atât mai necesar (i semnificativ) atunci când valorile semantice ale cuvintelor vin s jaloneze crezul artistic al autorului, contribuind la construc ia textual a artelor poetice, adesea menite s reflecte dramatismul traseului s u existen ial.

Pe atari coordonate se înscrie în lirica lui Traian Dorz¹, un autor român contemporan a cărei experiență de viață se confundă aproape total cu cea de natură poetică. Într-adevăr, ne aflăm în fața unei poezii cutremurătoare despre trecerea într-o înălțime, într-o spiritualitate, aparținând unui scriitor care are deplină conștiință a acestei dimensiuni prin intermediul creierului, după cum se vede, marile spirite ale umanității au reușit să se salveze întotdeauna, supraviețuind, în ciuda condițiilor vitrege impuse de regimurile totalitare, prin revelația unor modalități specifice de a transfigura durerea și de a dobândi libertatea în spațiul carceral: *credința mijlocit de rugăciunea practică și creația*².

Traian Dorz nu a scris poezie de dragul poeziei sau literaturii fără sens; în consecință, nici nu a căutat să epateze prin limbaj, nu a urmărit spectaculozitatea lingvistică sau culoarea care să estompeze mesajul religios, ci a vizat un scop anume: împlinirea marii misiuni la care s-a simțit chemat. De altfel, el însuși afirmă, într-una dintre artele sale poetice, că viața lui, în tot ce a însemnat pe pământ, s-a suprapus misiunii care i-a fost încredințată și s-a definit exclusiv în această manieră: „Eu n-am fost un trup pe lume, / nici un chip cum se pare, / nici o carte, nici un nume / – am fost *misiunea* mea. // N-am fost scrisul sau cuvântul, / n-am fost viața mea, ci-n ea, / steagul, sabia și cântul; / – am fost *misiunea* mea. // Cât am ars luptând, trind-o, / dăruit și-aprins în ea, / mi-am plătit-o în lănd-o / i-am fost *misiunea* mea.”³ (CL 98, *Eu n-am fost un trup*⁴). Mai mult, în ceea ce-i

¹ **TRAIAN DORZ** s-a născut la 25 decembrie 1914, în satul Râțuri (azi, Livada Beiuului), județul Bihor. La vârsta de 16 ani, aderă la „Oastea Domnului”, mișcare religioasă inițiată de preotul Iosif Trifa la Sibiu, în 1923, având drept scop renașterea spirituală „a Bisericii noastre [Ortodoxe – n.n. F.-M.B.] și saltul calitativ moral, cultural și social în Hristos, al poporului nostru” (Traian Dorz, *Hristos – mântuirea mea*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2005, p. 260). De prin 1933 începe să scrie poezii de factură mistică, pe care le trimite spre publicare la Centrul „Oastei Domnului” din Sibiu. Începând din 1934, Dorz devine colaborator apropiat al preotului Trifa, iar un an mai târziu îi apare primul volum de versuri, intitulat *La Golgota*. Continuă să scrie și să publice în libertate până la sfârșitul lui 1947, când este arestat de Securitate. Cu foarte puține întreruperi, a petrecut 17 ani în închisorile comuniste, acuzat fiind pentru apartenența sa la mișcarea „Oastea Domnului” (organizație ce fusese scoasă în afara legii), pentru activitatea intensă și bogată în cadrul acesteia, pentru implicarea în coordonarea ei la nivel național, pentru scrierea, posesia și răspândirea de materiale religioase neautorizate. În ciuda condițiilor de detenție, a repetatelor arestări, anchete, percheziții, amenințări, amenzi etc., Traian Dorz creează sute de poezii, deschizând lungă serie a *Cânturilor Nemuritoare*; cele mai multe au fost puse pe note și constituie un veritabil tezaur muzical al asociației „Oastea Domnului”, însușele au ajuns să fie cunoscute și de către membrii altor confesiuni creștine. În perioada regimului comunist, volumele sale au putut circula (în clandestinitate) numai sub formă dactilografiată sau copiate de mână, iar o parte dintre versuri au văzut lumina tiparului în străintătate, prin bun voiaj al unor creștini care au apreciat talentul creator, spiritul profund religios și vocația de „misionar laic” a acestui poet român. Traian Dorz a trecut la cele veșnice la 20 iunie 1989, în localitatea natală. După 1990, multe dintre scrierile lui (poezii, memorii sau meditații) au fost publicate în țară, la edituri precum „Oastea Domnului” din Sibiu sau „Traian Dorz” din Simeria.

² Pentru această idee, vezi Emanuela Ilie, „**D -ne, Doamne, mântuirea / pentru jertfa ce-am adus...**”. **Poezia-rugăciune în spațiul închisorilor comuniste**, în Alexandru Gafton, Sorin Guia, Ioan Milic (editori), *Text și discurs religios*, nr. 2 / 2010. *Lucrările Conferinței Naționale Text și discurs religios, ediția a II-a, Iași, 13-14 noiembrie 2009*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 417-418 *passim*; Ioana Cistelean, *Poezia carcerală*, Pitești, Editura Paralela 45, 2000, p. 21-27 *passim*.

³ Sublinierile din acest text îi apar în autorului; cf. următorul fragment dintr-o altă artă poetică ce demonstrează, odată în plus, caracterul militant al liricii lui Traian Dorz, în ansamblul ei: „Eu n-am vrut să scriu versuri, poeme și cântări / ce gâdil urechea și inima o-nmoaie, / ci-am vrut să rup zvoare, am vrut să sparg cărți / spre cer și libertate, din iad și din noroaie.” (CL 6, *Cânturi luptătoare*).

⁴ Spre a nu îngreuna parcurgerea notelor de subsol, am optat, în studiul de față, pentru notarea, în text, a trimiterilor (cu abrevieri) la volumele (aparținând lui Traian Dorz) din care au fost selectate secvențele lirice, urmate de numărul

prive te pe to i creatorii de opere artistice, autorul precizeaz , în repetate rânduri, urm toarele: „[...] sunt patru condi ii care se cer neap rat unui creator, fie c creeaz o melodie, fie c creeaz o poezie, o idee, un eseu, un gând, un tablou frumos pentru Dumnezeu. Aceste patru condi ii (sau chiar cinci) sunt: a munci cel mai mult, a te ruga cel mai mult, a iubi cel mai mult, a suferi cel mai mult i a plânge cel mai mult.

Nu exist ceva nemuritor i de valoare care s nu fi ie it din aceste cinci sau patru condi ii. Iar cine a vrut s creeze într-adev r ceva viu i vrednic de Dumnezeu, acela a trebuit s treac prin aceste patru cerner i dureroase, dar fericite i binecuvântate”⁵. „F r acestea, literele nu str lucesc, corzile nu vibreaz , lacrimile nu r sar...”⁶. În rest, nu se poate vorbi despre referiri explicite (în volumele de memorii sau de medita ii) la forma poeziei sale ori la direc ia ei estetic , ce se contureaz , în bun m sur , chiar prin intermediul versurilor, alc tuind (discursiv, nu încifrat) o adev rat art a iubirii pentru Dumnezeu.

Lirica dorzian poate fi definit , a adar, ca art poetic profund a unui spirit aflat în c utarea absolutului religios, „orbit” de lumina Divinit ii (pe care i-a dorit-o încontinuu), captivat plenar de puterea Sa. Poate de aceea Traian Dorz nu este deloc exploziv în limbaj – i aceasta, în strâns leg tur cu atitudinea de umilin asumat con tient, în integralitatea ei, de simplitate înalt , de prosternare în fa a Creatorului, cu convingerea ferm c , singur , întoarcerea la sacru i la credin reprezint solu ia izb vitoare. Oarecum în contradic ie cu preceptele modernit ii, crea ia lui proclam , într-o manier extrem de explicit , adâncirea tr irii spirituale, fapt ce merit a fi pus în lumin , întrucât constituie un veritabil punct de reper pentru felul cum autorul a gândit, în principiu, modul de construc ie textual .

Demersul de fa nu are drept obiectiv o analiz care s vizeze valorizarea liricii dorziene în contextul general al literaturii secolului trecut. Ne propunem, în continuare, s relev m faptul c , la nivelul întregii opere, pot fi identifica i anumi i termeni care se impun, la o lectur atent , printr-o repetitivitate emblematic , fundamentali pentru acest tip de art poetic , relevan i nu numai statistic, ca frecven , ci i prin aportul lor la conturarea unor sfere semantice. Din acest motiv, ne vom opri, în cele ce urmeaz , asupra a dou familii de cuvinte, urm rind configurarea lor, valorile pe care le dezvolt asemenea lexeme nu atât în sine, cât la nivelul textului (în rela ie cu celelalte elemente integrate în structurile sintactice) i, implicit, cristalizarea lui în jurul acestor „m rci”, care, prin manifest rile lor concrete în spa iul poeziei mistico-religioase, adâncesc (i întregesc) relieful crea iei artistice.

*

Astfel, substantivul *farmec* (< lat. *pharmacum*) apare, în versurile lui Traian Dorz, nu cu în elesul ‘ac iunea de a vr ji i rezultatul ei’, specific basmelor i supersti iilor, ci semnifica iile sale se coaguleaz pe dou direc ii, ambele conotate pozitiv⁷. În primul rând,

paginii (paginilor) la care se afl fragmentul respectiv i de titlul poeziei. Sublinierile din versurile citate (exceptându-le pe cele cu caractere cursive) ne apar în.

⁵ Traian Dorz, *Cuvinte la S rb torile Literare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2012, p. 117-118; vezi aceea i idee în idem, *ibidem*, p. 131 i p. 405; idem, *Istoria unei jertfe*, vol. IV. *Pârğa*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2002, p. 278.

⁶ Idem, *Hristos – m rturia mea*, p. 19.

⁷ Pentru sensurile termenului *farmec*, vezi DA, MDA, DEX, CADE, DLRLC, DLRM, ineanu, DU, MDE, NDU, s.v., iar pentru evolu ia lui semantic , vezi i Laz r ineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzi iunea sensurilor*. Cu o alocu iune-prefa de B. P. Hasdeu. Edi ie îngrijit , studiu introductiv i indice de Livia Vasilu , Timi oara, Editura de Vest, 1999, p. 318.

este vorba despre ‘ansamblu de calități (frumusețe, grație, armonie etc.) care încântă, atrage, captivează pe cineva, care produce admirație, atracție, încântare’ (cu referire la frumusețea lumii văzute, creată de Dumnezeu într-un chip unic): „Ce **farmec minunat** i tainic / e în al razei cald îndemn, / ce-nvăieți arată lumii / al pe cii iubirii semn! // În tot ce e frumos – în toate / e-un **farmec minunat** i sfânt, / ce-n inimă, privind, coboară / puternic raiul pe pământ. // Dar parcă toate de pe lume / îi poate căi-n Cer, la fel, / au numai câte-un singur **farmec** / sau har... în veci rămân cu el, // Pe când Tu, al Iubirii Soare, / Tu, al Cântării dulcele Foc, / Tu, Dorul dorurilor mele, / le-ai vădit toate la un loc!” (CCm 64, *St pânul ascultării mele*). De remarcat, în fragmentul citat, determinările atributive multiple ale substantivului menționat (exprimate prin adjectivele – cvasisinonime – *minunat, tainic, sfânt*), care vin să complinească sensul regentului, precum și explicitarea de tip apozitiv a acestuia (marcat prin *sau*) cu ajutorul termenului *har*, echivalent semantic⁸. De altfel, asocieri ale unor sinonime contextuale ale lui *farmec* (*alipire, minunție*), unele – chiar din aceleași familii lexicale cu adjectivele de mai sus, trimit – prin integrarea lor în construcții binare bazate pe raportul de coordonare copulativ (de tip asociativ), redat prin conjuncția *i* – la numirea Divinității (definită prin frumusețe și vâritate, armonie deplină și contopire cu dragostea nemuritoare), la lucrarea suprafirească a lui Dumnezeu în viața celor credincioși în cele mai neobișnuite moduri: „Numele Tău Preafericit / e **farmec** i-alipire, / unire de nedespărțit / cu Veșnică Iubire” (CCm 198, *Numele Tău*); „Nemuritoare slavă ție, / cât vom putea mai nalt purta, / căci tot ce-avem minunție / i farmec ni-e Prezența Ta.” (CNem 123, *Nemuritoare slavă ție*).

Același substantiv este inclus, alături, în grupuri nominale care conturează și ele, metaforic, caracterul Său absolut: „Dulcea Lui Înfrântă are / este-ntreag **farmec sfânt**, / mii de primveri vin parcă / toate-odată pe pământ.” (CCm 165, *Preaiubitul meu e Unul* – unde semantismul determinantului *sfânt* reflectă întru chipul perfecțiunii și a supremei purități, ca atribute principale ale Creatorului), unicitatea Lui, intraductibilă prin cuvinte, aproape indescriptibilă chiar și în creația artistică: „În cele mai frumoase din inimile mele / a văreașă -nală cu lacrimi de vârs înflorată / un grai mai plin de **farmec** ca tot ce-i har în ele / – în-această-i altă Tu Nume, Iisuse Adorată!” (CNem 169, *În cele mai frumoase*; în alesul ‘fel de a vorbi; cuvânt, vorbire’ este specifică ocurența termenului *grai* în poezia dorziană), precum și rolul esențial pe care îl au formele de manifestare ale celor credincioși în legătura lor cu Cerul (cercetarea Sfintei Scripturi, cântecul de slavă și de mulțumire, starea de vorbire, în intimitate, cu El): „**Farmecul** cântării, / miezul din Cuvânt, / harul rugăciunii / nu-s de pe pământ.” (CNem 116, *Slavă ție, Doamne*).

În situații mai rare, *farmec* actualizează sensul (mai apropiat de sfera concretului) ‘desfătare, atracție puternică, plăcere, încântare (pe care o simte cineva în fața unui lucru fermecător)’, în secvențe ce subliniază infinita bucurie de a fi în fața a eului liric, întru continuarea tere spre un nou început: „Inimă-n adâncu-și simte tainic **farmecul** vieții, / bucuria răsună din frumusețea tinereții.” (CDin 42, *Primăvară*), armonia inconfundabilă a anilor

⁸ Sinonimia contextuală dintre termenii *har* și *vraja* este evidențiată de următoarea secvență selectată din volumul (semnat de autor cu pseudonimul Cristian Dor) *În așteptarea Mirelei. Cântări de dragoste*, Beiuș, Tipografia „Doina”, 1943, p. 62, unde, în poezia *Dorită Patrie-a Iubirii*, în loc de substantivul *harul* (cum apare, ulterior, în CCm 44), este întrebuintat termenul *vraja*: „De-am străbătut atâtea vremuri / și drumuri frumose de popas, / De **vraja** Plăcerii și luminii / și Fericirii tale-atras”.

copil riei, dup care îns poetul a tânjit mereu (date fiind condițiile în care i-a petrecut existența, oglindite artistic într-un poem cu caracter autobiografic): „... A a mi-a fost viaa, a a mi-am petrecut / o vreme-alc rei **farmec** eu nu l-am cunoscut” (CUit 67, *Stând singur câteodată* ...), inegalabilă încântare pe care o produce prezența constantă a lui Dumnezeu în sufletele oamenilor și în mijlocul unei comunități, conștientizat că importanța printr-o permanentă cămin: „Ah, Te caut pe drumuri noaptea printre sate / pe-unde-au dus odată **farmec** pații Tăi, / dar nu-i nimeni-nimeni, numai în cetate / latră tot aceiași câini flămânzi și rîși.” (CCm 149, *Bolnav de iubire*).

Din aceeași familie lexicală, verbul *a fermeca* (< lat. **pharmacare*⁹ sau derivat din *farmec*¹⁰) ilustrează, în poezia lui Traian Dorz, accepțiile (în direcție semantică pozitivă) ‘a atrage, a captiva, a cuceri, a desfructua, a fascina, a încânta, a stăpâni, a vrăji’, trimișând, mai întâi, la impactul major al mișcării de renaștere sufletească „Oastea Domnului”, prin intermediul creșterii preotului Iosif Trifa, inițiatorul acesteia, s-a adresat neamului românesc în perioada interbelică, aflat într-o profundă criză morală, chemând (în lumina Evangheliei) la emancipare spirituală autentică în sânul Bisericii, la unire deplină cu Divinitatea¹¹: „Cânta o pas re m iastr, / de Golgota duios cânta, / de taina cerului sihastr, / de pacea și iertarea noastră / atât de limpede cânta, / cî doina dulce și m iastr / din glasul ei m **fermeca**. // Din calea mea, pierdut în lume, / o clipă m-am oprit s-așcult; / și nu mai știu ce-a fost anume, / pentru că -s numai eu pe lume, / a a m **fermeca** de mult, / uitasem unde sunt și cum e / și nu mă sîturam s-așcult.” (CDin 96, *Cânta o pas re m iastr*). Tot metaforic, în contextul unei personificări, folosirea acestui verb reflectă înrăurirea deosebită pe care a avut-o dintotdeauna mesajul de esență scripturistică, despre iertare și eliberare, asupra unei ființe umane dornice să -L cunoască pe Dumnezeu, să se facă părtașă revelației divine prin misterul inimitabil al înnoirii minții și să împlinească poruncile Lui, într-o atingere deosebită a răsplătirii promise în dimensiunea eternității: „Cu zări noi mi-ai **fermecat** / cerurile mele / și de-atunci tot călător și / și-s tot mai cu ele.” (CŪrm 109, *M-ai chemat cândva, Iisus*); și aceasta, în pofida oricărui risc și sacrificii, inerente pe drumul credinței și al creației, asumate în mod lucid și autentic de orice creștin: „Dar te-am umblat, cu ci printru spinii / și printru erpii și trecea / cî rarea unică spre Taina / cî **fermeca** ființa mea / și spre Comoara fărmoarte, / și spre Ierusalimul sfânt, / de dragul că rora-s în stare / să trec prin orice mormânt.” (CBir 73, *P mînt de cântec*).

Pe de altă parte, într-o singură poezie se poate identifica în eșecul (conotație negativă) ‘a ademini (prin însușiri, aspect, fărduință, manifestări etc.), a înșela (cu promisiuni), a seduce’, actualizat într-o structură binară cu coordonare copulativă, în care prima unitate propozițională conține un sinonim al lui *a fermeca*, și anume *a vrăji* (la diateza pasivă). De remarcat că strofa anterioară include un alt verb, *a amăgi*, și un derivat adjectival din aceeași sferă semantică, având rolul de a potența, fărputin de tîgad, valențele menționate, de data aceasta cu ecouri

⁹ Vezi CADE, DLRM, în anu, DU, NDU, CDDE 552, PEW 584, s.v.

¹⁰ Vezi MDA, DEX, MDE, s.v.; CDER 3283, s.v. *farmec*. DA, s.v., și Scriban, s.v., indică drept posibile etimologii ambele variante menționate.

¹¹ Vezi, în acest sens, studiul nostru **M iastr** – un termen cu valențe expresive în lirica lui Traian Dorz, în *Quaestiones Romanicae. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultur în România europeană (ediția I / 15-16 iunie 2012)*, Szeged, Editura Jate Press, 2012, p. 312-330.

în *Ecclesiastul* biblic, deci, cu referire la „glasul” în el tor al de ert ciunilor p mânte ti, al valorilor pervertite ale lumii, a c ror atrac ie genereaz , în viziunea scripturistic , efecte distructive asupra sufletului omenesc: „Atâtea stele mincinoase / în via a mea au r s rit / i c tre z ri necunoscute / s le urmez m-au am git. // Am fost vr jit de-a lor chemare / i glasul lor m-a fermecat, / pe c i pierdute i str ine / prea-ncrez tor eu le-am urmat.” (CDin 112, *Atâtea stele...*); alternan a sinonimelor, menit s evite monotonia, „poate s exprime astfel, mai nuan at decât repeti ia, ideea de acumulare”¹² în alc tuirea textului poetic.

Adjectivul de provenien participial *fermecat* are, cum e i firesc, sensul pasiv ‘plin de încântare, de pl cere; cuprins de admira ie mare sau excesiv (pentru ceva sau cineva); captivat, desf tat, fascinat, încântat, subjugat, vr jit’, ca reminiscen a naturii sale verbale: „**Fermecat** de dorul Dulcelui T u Chip, / pe-a’ chem rii drumuri sufletu-mi risip” (CCm 45, *O, Iisuse Dulce*), dar i sensul activ ‘care place, farmec , încânt ; care provoac încântare; de o frumuse e supranatural , minunat, fermec tor’: „Tot mai str lucit i dulce / în via a mea r sai, / tot mai limpede-mi r sun / fermecatu- i, dulce grai.” (CDin 17, *i cu cât privesc*); „Noi nu te vom uita, P rinte, / c ci glasul t u cel **fermecat** / pe mii de suflete pierdute / ne-a scos din moarte i p cat.” (CL 32, *Noi nu te vom uita*); „Pe unii-i duce la Hristos *iubirea* [subl. aut.] cea curat , / iar pe-al ii, *cântecul* [subl. aut.] duios, chemarea fermecat ” (CR 67, *Chem ri*). În aceste situa ii, sunt interesante de urm rit, în special, coloca iile, altfel spus, termenii la care se refer adjectivul amintit: în definitiv, ceea ce-i „farmec ” pe eul auctorial i, extrapolând, pe credincio ii r scump ra i, în concep ia cre tin , prin jertfa suprem a lui Hristos de pe Golgota, sunt aspira ia puternic spre (în)dumnezeire, a teptarea ardent a întâlnirii cu El, „graiul” S u (id est chemarea mântuitoare), „glasul” profetic al slujitorilor Lui de la altare, îndemnând la rede teptare spiritual , la dezrobire duhovniceasc , apelul insistent la înnoirea mentalit ii, izb vitoare mai ales în impasurile existen ei¹³.

Într-una dintre cele mai cunoscute arte poetice ale lui Traian Dorz, adjectivul în discu ie este întrebuin at cu ambele valori (evident, în condi ii semantice distincte i cu regen i diferi i), în fragmente al c ror mesaj prezint similitudini multiple cu ceea ce am men ionat deja: „Sim it-am pe suflet s rutul T u blând, / preasfânt, **fermecat**, îngeresc, / de-atuncea, Iisuse, Te caut plângând, / de-atunci Te iubesc, Te iubesc.” (CCm 69, *Al Cerului Cântec*) – sens activ vs „Cuvântul T u dulce i cald l-am primit, / Iisuse, odat , demult, / de-atunci, însetat, **fermecat**, fericit, / eu doresc i doresc s -L ascult.” (CCm 69, *Al Cerului Cântec*) – sens pasiv. Acest adjectiv-atribut (situat în urma substantivului regent sau, cu caracter circumstan ial, la începutul unei propozi ii) se afl , în secven ele citate, în raport de coordonare cu altele având valen e subsumate sacralit ii sau rela iei intime dintre om i Dumnezeu (privit la intensitate maxim), aspira ia plentar a fiin ei spre eternitate, nostalgia extazului mistic, a împlinirii spirituale în prezen a Divinit ii – fapt concludent în procesul dezvolt rii ideii poetice¹⁴: „Prin juxtapunere sunt aduse în acela i plan elemente [...] paralele,

¹² G. I. Toh neanu, *Expresia artistic eminescian*, Timi oara, Editura Facla, 1975, p. 45; cf. i idem, *ibidem*, p. 44, unde se precizeaz c , „în planul con inutului, sinonimia nu este decât o repeti ie «mascat », întrucât *aceea i* [subl. aut.] (sau aproape *aceea i*) idee se reia cu ajutorul unor termeni diferi i” – idee relevant pentru textul poetic citat mai sus.

¹³ Pentru această idee, vezi i *supra* – discu ia legat de substantivul *farmec* i de verbul *a fermeca*.

¹⁴ Cf. Dumitru Irimia, *Limbajul poetic eminescian*, Ia i, Editura Junimea, 1979, p. 177 .u.

situate în simultaneitate și asociate semantic sau semantic-metaforic¹⁵. Succesiunea determinărilor atributive, pe fondul unei evidente unități de sens, creează acumulari sugestive complexe (cu trei sau patru componente), care se accentuează cu fiecare nou element¹⁶, menite să confere versurilor o anumită ritmicitate interioară (lipsită însă de monotonie!) și să accentueze relieful dinamic al expresiei, adâncind lirismul.

În relație cu ocurențele adjectivului *fermecat*, construcția textuală mizează și pe structuri binare (aproape pleonastice), alcătuite pe baza unor (relative) simetrii care, progresiv, întregesc semnificația (e vorba fie de un alt adjectiv provenit din participiu, fie de un derivat adjectival cu sufixul *-tor*, alături de un verb – toate din aceeași sferă), subliniind impactul uriaș al întâlnirii eului liric cu frumoșii ei și marea lui Dumnezeu, în plenitudinea lor, cu numele Său, inimitabil în toate dimensiunile acestuia: „O, ești tu Frumos cum de frumoasă / e numai Frumoșea Ta, / mi-e sufletul pe veci, Iisuse, / robit și fermecat de Ea!” (CCm 143, *În fața Ta plec ochii umezi*); „Ce dulce-mi sună Scumpul și Nume / când și-L optesc sau și-L ascult, / cu cât L-aud mai mult, Iisuse, / a vrea mai mult și tot mai mult. // [...] // Fiorul Lui mi-ncânt -auzul / alint tor și fermecat, / ca dintr-o muzică cerească, / acordul cel mai minunat.” (CCm 82, *Ce dulce-mi sună*). Ca atare, întrebuițarea unor asemenea structuri (adesea cu caracter exclamativ), formate din doi sau trei termeni, se impune – dincolo de cadrul restrâns al repetiției – ca o trăsătură definitorie în organizarea textului, conferind expresiei un plus de armonie, de echilibru sintactic și semantic, cu consecințe decisive asupra mesajului versurilor¹⁷.

*

Substantivul feminin *vrajă* (< v. sl. *vražā*) are, în aproape toate fragmentele selectate din lirica dorziană, în elesul conotat negativ ‘ademenire, în el torie’, apropiat de ‘magie (cu caracter ocult), vrăjitorie’ (din basme și superstiții)¹⁸, mai ales în secvențe (din nou, cu rezonanță în *Ecclesiastul* biblic) vizând – după cum o demonstrează colocaiile respective – consecințele distructive ale mirajului acestei lumi perfide a zădărniciilor asupra ființelor umane, aflată într-o continuă luptă cu tentația plăcerilor de artă, a teluricului străin de poruncile divine și de dimensiunea sacralității, în realitate aducătoare de pierzări și distrugere (aici și în perspectiva eternității): „mai trec toare-și vraja plăcerii pământului / ca umbrele, – și totuși ce veșnic o plătești!” (CA 148, *De ce te zădărnici?*); „Iar cel ajuns aproape de vraja pierzătoare / cu neputință este, adesea, a fi salvat, / fiindcă se unește și el cu ucigașul / luptându-se în contra celui ce vrea să-l mântuiască.” (CR 111, *Adâncuri*); „– O, ochii ferți / și sufletul ferțit / nu vârlă să ia prea lesne atrăgătorii și nimiciii! / Privirea ce v cheamă / și vraja

¹⁵ Idem, *ibidem*, p. 178; vezi și idem, *ibidem*, p. 179: „Juxtapunerea las deschise perspectivele gradării unor stări, acțiuni, fenomene, prin sensul lexical al termenilor, care se succed [sic!] în mod liber”, fiecare dintre acestea impunându-i-se celui anterior.

¹⁶ Vezi Eugen Câmpeanu, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975, p. 30: „De multe ori, cu deosebire în stilul beletristic, câmpul semantic se realizează din elemente ce nu se întâlnesc pe linia sinonimiei în afara asociației figurative. Incluziunea lor în același context exploatează, pe plan expresiv, calitatea implicată în sensul tuturor și care le apropie într-o asemenea sinonimie metaforică ocazională, de circumstanță”.

¹⁷ Cf. Dumitru Irimia, *op. cit.*, p. 218.

¹⁸ Pentru sensurile termenului *vrajă*, vezi DLR, MDA, DEX, DLRLC, DLRLM, NDU, s.v., iar pentru evoluția lui semantică, vezi și Lazăr Ileanu, *op. cit.*, p. 318-319; G. Mihail, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, Editura Academiei, 1960, p. 150.

ce v -ncânt / e oapta blestemat a arpelui c l u” (CR 111, *Adâncuri*; de remarcat redundan a rezultat din inserarea progresiv a mai multor elemente apar înând acelaia i câmp semantic, în diverse pozi ii sintactice i cu diferite valori); „Ispito, tu e ti umbra seninului curat / i vraja blestemat ce-atrage spre p cat” (CDr 12, *Ispito!*); „Iubirii sincere, întreg / c ldura inimii trimite-i / i-atunci vei fi ferit oriunde / de vraja ochiului ispitei.” (CDr 75, *Grije te numai Adev rul*); „rupe vraja care / ochii i-nf oar , / – doar când ui i, ispita / duhul i-l doboar .” (CNem 166, *Chiar mergând cu Domnul*).

O bun parte dintre structurile citate actualizeaz , concomitent, func ia conativ i func ia fatic , reliefate i de utilizarea imperativului (care, prin defini ie, se centreaz asupra destinatarului, asupra ideii de „punere în act” a unui proces, influen at de c tre locutor) sau a unor sintagme ce implic adresarea direct (la persoana a II-a), certificând inten ia autorului de a- i organiza textul în mod dialogic (i exclamativ-imperativ), de a intra într-o rela ie direct cu Dumnezeu i cu ceilal i (inclusiv cu sine însu i), de a teatraliza, astfel, adresarea, precum, odinioar , Fericitul Augustin, în *Confesiunile* sau în *Solilocviile* sale: „Dep înd suferin a individual , poetul devine de fapt un *poeta vates* [subl. aut.] ce- i asum o dubl condi ie (de individ [...] i de reprezentant al unei mul imi cu patimi similare)”¹⁹, transgresând materialitatea, terestrul degradant i obscur.

Sensul ‘atrac ie, tenta ie’, desprins din urm toarele versuri: „Nu-i pe lume nicio vraj / s-o mai în în seam / – zori dori i, izvoare limpezi, / dorul meu v cheam , / dorul meu aprins i mare / doar pe voi v cheam .” (CUit 124, *Tot mai grea...*), este cel care realizeaz trecerea înspre perspectiva semantic pozitiv a utiliz rii substantivului subliniat, într-un mesaj liric aflat oarecum la polul opus fa de cel din citatul anterior, relevând sensul (figurat) ‘ansamblu de însu iri (deosebite) ale unei fiin e, ale unui fenomen etc. care încânt , captiveaz , fascineaz pe cineva; calitate a cuiva sau a ceva de a atrage, de a captiva, însu ire a cuiva de a fermeca, de a fascina, de a încânta; putere (irezistibil) de atrac ie, de încântare, de fascinare pe care o provoac cineva sau ceva (prin însu iri deosebite); (atmosfer , ambian de) încântare, (de) farmec, (de) fascina ie, (de) atrac ie; emo ie, pl cere pe care o simte cineva în fa a unui lucru, a unei situa ii etc. deosebite’²⁰ (legat, contextual, de binecuvânt rile divine asupra fiec rui cre tin): „Tu vraja frumuse ii privirii mi-ai ivit, / Tu dragostea cânt rii în suflet mi-ai trezit” (CDr 16, *Tu e ti Acela Care!*).

Verbul *a vr ji* (< v. sl. *vražiti*), din aceea i familie, ilustreaz , pe de o parte, semnifica iile ‘a captiva, a cuceri, a delecta, a desf ta, a fascina, a fermeca, a încânta, a seduce (prin aspect, însu iri etc. deosebite)’, într-o secven subliniind extraordinara for a chem rii lui Dumnezeu la mântuire prin jertfa de pe Golgota, la antipodul ispitelor acestei lumi: „Privirea neclintit întindu- i la Crucea Celui Preaiubit, / nici dintr-o parte, nici din alta, nimica nu te-a mai vr jit.” (LD 198, *Când ai luat pe um r crucea...*), i, pe de alt parte, ‘a ademeni (prin f g duin e sau lingu iri), a atrage, a am gi, a ispiti, a în ela (cu promisiuni), a min i’, în structuri binare sau ternare redundante (similare altora de acest gen, discutate mai

¹⁹ Emanuela Ilie, *op. cit.*, p. 419.

²⁰ Vezi DLR, s.v., unde se precizeaz c substantivul *vraj* î i actualizeaz acest sens „de obicei cu determin ri în genitiv”.

sus²¹), organizate prin acumulări treptate, progresive (cu rol de explicitare), ale unor verbe-predicate din această sferă semantică, bazate pe raportul de coordonare (marcat prin juxtapunere sau prin conjuncția copulativă), accentuând, într-un stil apropiat de cel al scrierilor patristice, necesitatea ca cei credincioși să rămân în starea de trezvie, de veghere permanentă, ca și ei înșiși, deși suferă mereu tentațiile de sorginte demonică, sunt îndemnați să aleagă în mod consecvent calea mântuirii: „Chiar când stai cu Domnul, / fii cu grijă sfântă, / patima **vr je te**, / arpele încânt” (CNem 166, *Chiar mergând cu Domnul*); „Nimic pe lume nu m-ncânt, / **nu m vr jesc** și nu m-atrag, / Comoara mea, pe veșnicie, / e ti numai Tu, Iisuse Drag.” (CCm 155 și PS 132, *Ce Nume Scump...*).

Adjectivul de proveniență participială *vr jit* are, în poezia dorziană, spre deosebire de sinonimul *fermecat*²², numai sens pasiv (‘aflat sub puterea, sub influența, sub acțiunea unei vrăji’), cu valențe atât pozitive (împreună cu figurate – ‘(despre oameni) care este atras, captivat, cucerit de cineva sau de ceva prin aspect, însuși etc. deosebite; care este sub impresia fermecătoare, fascinantă, provocată de cineva sau de ceva prin aspect, însuși etc. deosebite; fermecat, încântat’; (p. ext.) care exprimă, trădează încântare, admirație, entuziasm²³): „Îndurerat Izvor din Care / Iubirea Veșnică ieșită, / vâslesc pe mări învolburate, / luntra, de Chipul Tui **vr jit**.” (CDin 161, *Îndurerat Izvor*); „Când Te-am aflat pe Tine, Doamne, / tot sufletul mi-era **vr jit**, / plângeam ca-n cea mai grea durere / atât eram de fericit.” (CA 15, *Când Te-am aflat pe Tine*) – trimiți când la emoția înaltă a întâlnirii cu Dumnezeu, cu chemarea dragostei Lui infinite, cu frumusețea, beatitudinea și eternitatea prezenței Sale inegalabile, momente când sufletul se umple, la cote maxime, de farmec, de încântare sacră –, cât și negative (‘care este ademenit (prin frigiditate sau lingușiri), atras, ispitit, în elat (cu promisiuni), mințit’), reflectând amăgirile efemerului și influența lor nefastă asupra celor ce doresc să-L caute sincer: „Durerea mea se luptă cu ochii lor **vr ji i**, / ca și *singuri* [subl. aut.] merg la fiara ce-și sfâșie iei-pradă / i-așa să de orbii, să rămâni, ca nu poți fi opriți / și nici nu poți să-asculte, și nici nu poți să-și vadă!” (CVen 176, *Lumina mea se luptă*), idee desprinsă și din următoarea construcție realizată pe baza redundanței (textul integrează diverse unități și cel mai adesea sinonime, subliniind sensul mesajului și, implicit, al adjectivului *vr jit*, în strânsă legătură cu cele menționate): „Atâtea stele mincinoase / în viața mea au răsunat / și crezând necunoscute / s-au urmeze m-au amăgit. // [...] // și totuși le-am urmat înainte, / purtat de-un gând, vr jit de-un dor, / atras de raza mincinoasă, / crezând în nemurirea lor.” (CDin 112, *Atâtea stele...*)²⁴.

²¹ Una dintre construcțiile ce reflectă sensul negativ al verbului *a vrăji* (în text – la diateza pasivă) a fost discutat anterior, în legătură cu *a fermeca*: „Am fost **vr jit de-a lor chemare** / și glasul lor m-a fermecat, / pe care pierdute și străine / prea-ncrezător eu le-am urmat.” (CDin 112, *Atâtea stele...*).

²² Vezi *supra*; cf., în acest sens, precizările din DA, s.v. *farmec*: „Deosebirea între *farmec* și *vraj* [...] e aceea că în verbele corespunzătoare [...]; această deosebire nu se prea observă însă în literatură, unde aceste cuvinte sunt întrebuințate adesea împreună, aproape ca sinonime.”, și s.v. *fermeca*: „În literatură, deosebirile dintre *a fermeca* și *a vrăji* nu se prea fac și cuvintele se întrebuințază adesea ca sinonime.”. Pentru discuția despre aceste distincții semantice, vezi și Dana-Lumina a Teleoacă, *Terminologia religioasă creștină în limba română*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 179-181 și p. 198-199.

²³ DLR, s.v.

²⁴ În contextul discuției despre sinonimele adjectivului *vr jit* și despre variantele textelor poetice dorziene, de reținut că, în poezia *Dorul dorurilor mele...*, în loc de adjectivul *atrased* (cum apare, ulterior, în CCm 17), este întrebuințat inițial, sinonimul *vr jite* (citatul de mai jos respectă ortografia în vigoare a epocii respective): „Cum, **vr jite** în dor

*

După cum se observă din cele de mai sus, utilizarea termenilor din aceste familii lexicale relevă faptul că ei dezvoltă, statistic vorbind, accepții specifice repetitive, unitare (dar deloc banale), constituindu-se în adevărate nuclee la nivel textual, cristalizate în simetrii sinonimice, cu rol de intensificare semantică și de organizare a expresiei. De altfel, impresia generală care se cristalizează este aceea că autorul a urmărit a ezarea frecventă a cuvintelor în lanțuri de cuvânt-sinonime, în hiperonimii sau hiponimii, pentru a da un anumit relief nuanțelor acestora; ca atare, maniera de manifestare a repetitivității devine centrul de interes al multora dintre creațiile lirice dorziene și fiecare dintre acești termeni ar merita să constituie câte un articol lexicografic în dicționarul limbajului poetic al lui Traian Dorz, așa cum alte studii ar trebui consacrate cercetării unor familii de lexeme cu sensuri similare și cu numeroase ocurențe (cf., de pildă, *a încânta, încântare, încântat, încântător; a rîpi, rîpire, rîpit* etc., ale căror valențe se ordonează, în principal, tot pe două paliere). Fără a încerca să facem ierarhizări valorice și menținându-ne în limitele unei analize constatatoare, reținem că aceste versuri trebuie plasate într-o experiență personală de tip special, drept care valorile elementelor discutate configurează o artă poetică aparte a unui univers de factură mistico-religioasă, care primește relief și se configurează nu prin inovație, ci prin omogenitate și repetitivitate.

Construcția textuală (semantică și sintactică) lasă să transpară nu numai un anumit tip de manierism, ci, implicit, și un mod de a gândi actul poetic, care este unul centrat exclusiv pe raportul dintre om și Creator. Pentru autor, poezia nu reprezintă deloc o sursă toată a figurilor de stil, a mijloacelor artistice generatoare de spectaculozitate, drept care nici nu caută insistent ocantul, inovația lingvistică, fiindcă important este nu absolutul expresiei, ci absolutul Creatorului (pentru Care nutrește un sentiment vădit de atașament profund), coroborat cu atitudinea de umilință, de simplitate (inclusiv prin limbaj) și de sobrietate conștientă, asumată total în fața sacralității: „Actul creației este un act divin. În acest act trebuie să fii la cea mai înaltă stare a tuturor posibilităților tale și trupești, și sufletești. Dar nu omul compune, ci Duhul compune. Cât de frumoasă a făcut Dumnezeu toate lucrurile pentru noi! El a fost Inspiratul și Inspirația”²⁵.

Emblematic pentru poezia dorziană este, cu certitudine, conceperea textului prin acumulări și dezvoltări în simetrii sintactice, sub forma unor aglomerări semantice în ascendență, de limbă transparentă, cu efecte de poeticitate moderată, ca mijloace esențiale de intensificare a mesajului și de decodare dirijată (cvasianalitic) a acestuia. Încercând să streze „clasicitatea” operei, eul auctorial nu trăiește, totuși, singur, ci mereu în dialog, adresându-se imperativ sau comunicând despre sine cu ajutorul unui lexic concentrat, fixat constant pe realizarea repetițiilor și a paralelismelor (cu rol în constituirea și în desfășurarea semnificației), astfel încât versul însuși să conducă spre tema generală și, în definitiv, să jaloneze crezul artistic al autorului.

Dacă poezia religioasă poate fi considerată „o interpretare particulară a sacralității”²⁶, atunci Traian Dorz este unul dintre poeții români contemporani care au înțeles că

de rmuri, / Cheam' -un val pe altul val, / Mi-se cheam -a mele doruri / C tre rmul de Cristal.” (Cristian Dor, *Dorul dorurilor mele...*, în idem, *În a teptarea Mirelui. Cântări de dragoste*, p. 13).

²⁵ Traian Dorz, *Cuvinte la Sursă torile Literare*, p. 202.

²⁶ Laura Bădescu, *Retorica poeziei religioase a lui Nichifor Crainic*, București, Editura Minerva, 2000, p. 43.

„mecanismele inimii credincioase se pun în mi care în funcție de alte criterii decât cele estetice, cînsă inspirația divină poate fi descoperită mai cu seamă acolo unde exigențele artei încetează să mai cenzureze actul exprimării”²⁷. Autorul rămâne, fără îndoială, „un exemplu de felul în care un poet născut cu o înzestrare neobișnuită a renunțat să-și perfecționeze talentul în direcția slujirii propriei personalități artistice, pentru a lua calea slujirii celuiilalt *eu* [subl. aut.], care se alcătuiește în clipa când ființa acceptă să-și asume rolul de parte în întregul care este biserica lui Hristos”²⁸.

Izvoare literare

- Dor, Cristian, *În a teptarea Mirelui. Cântări de dragoste*, Beiuș, Tipografia „Doina”, 1943.
 CA = Dorz, Traian, *Cântarea Anilor*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2006.
 CBir = Dorz, Traian, *Cântarea Biruinții*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
 CCm = Dorz, Traian, *Cântarea Cântărilor mele*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
 CVer = Dorz, Traian, *Cântarea Veșniciei*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
 CDr = Dorz, Traian, *Cântări de Drum*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2006.
 CL = Dorz, Traian, *Cântări Luptătoare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2005.
 CNem = Dorz, Traian, *Cântări Nemuritoare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
 CUit = Dorz, Traian, *Cântări Uitate*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2008.
 CDin = Dorz, Traian, *Cântările Dintâi*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2004.
 CURm = Dorz, Traian, *Cântările din Urmă*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
 CR = Dorz, Traian, *Cântările Roadelor*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2006.
 LD = Dorz, Traian, *Lucrătorii cu Dumnezeu*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 1999.
 PS = Dorz, Traian, *Poeemele lui Solomon*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2006.

Bibliografie

- Băcilă, Florina-Maria, **Măiastr** – un termen cu valențe expresive în lirica lui Traian Dorz, în *Quaestiones Romanicae. Lucrările Colocviului Internațional Comunicare și cultură în România europeană (ediția I / 15-16 iunie 2012)*, Szeged, Jatepress, 2012, p. 312-330.
 Bădescu, Laura, *Retorica poeziei religioase a lui Nichifor Crăinic*, București, Editura Minerva, 2000.
 CADE = Candrea, I.-A., Adamescu, Gh., *Dicționarul enciclopedic ilustrat. Partea I: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, de I.-A. Candrea. Partea a II-a: *Dicționarul istoric și geografic universal*, de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, [1926-1931].
 CDDE = Candrea, I.-A., Densusianu, Ovid, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, Socec, 1914.
 Câmpeanu, Eugen, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Editura Enciclopedică, 1975.

²⁷ Mircea Ciobanu, *Câteva precizări în loc de prefață*, în * * *, *Poeziile creștinilor români*. Antologie și Cuvânt înainte de Mircea Ciobanu, București, Editura „Casa Căminelor”, 1994, p. III.

²⁸ Idem, *ibidem*, p. II.

- CDER = Cior nescu, Alexandru, *Dic ionarul etimologic al limbii române*. Edi ie îngrijit i traducere din limba spaniol de Tudora andru Mehedin i i Magdalena Popescu-Marin, Bucure ti, Editura Saeculum I.O., 2001.
- Cistelecan, Ioana, *Poezia carceral*, Pite ti, Editura Paralela 45, 2000.
- DEX = * * *, *Dic ionarul explicativ al limbii române*, edi ia a II-a, Bucure ti, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- DA = * * *, *Dic ionarul limbii române*, tomul II, partea I (*F – I*), Bucure ti, Imprimeria Na ional , 1934.
- DLR = * * *, *Dic ionarul limbii române*, serie nou , tomul XIII, partea a 3-a, litera *V, vîcl – vuzum*, literele *W, X, Y*, Bucure ti, Editura Academiei Române, 2005.
- DLRLC = * * *, *Dic ionarul limbii române literare contemporane*, volumul al II-lea (*D – L*); volumul al IV-lea (*S – Z*), Bucure ti, Editura Academiei, 1956-1957.
- DLRM = * * *, *Dic ionarul limbii române moderne*, Bucure ti, Editura Academiei, 1958.
- Dorz, Traian, *Cuvinte la S rb torile Literare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2012.
- Dorz, Traian, *Hristos – m rturia mea*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2005.
- Dorz, Traian, *Istoria unei jertfe*, vol. IV. *Pârğa*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2002.
- Ilie, Emanuela, „**D -ne, Doamne, mântuirea / pentru jertfa ce-am adus...**”. **Poezia-rug ciune în spa iul închisorilor comuniste**, în Alexandru Gafton, Sorin Guia, Ioan Milic (editori), *Text i discurs religios*, nr. 2 / 2010. *Lucr rile Conferin ei Na ionale Text i discurs religios*, edi ia a II-a, Ia i, 13-14 noiembrie 2009, Ia i, Editura Universit ii „Alexandru Ioan Cuza”, 2010, p. 415-422.
- Irimia, Dumitru, *Limbajul poetic eminescian*, Ia i, Editura Junimea, 1979.
- MDE = * * *, *Mic dic ionar enciclopedic*, edi ia a III-a, rev zut i ad ugit , Bucure ti, Editura tiin ific i Enciclopedic , 1986.
- MDA = * * *, *Micul dic ionar academic*, volumul II, literele *D – H*; volumul IV, literele *Pr – Z*, Bucure ti, Editura Univers Enciclopedic, 2002-2003.
- Mih il , G., *Împrumuturi vechi sud-slave în limba român . Studiu lexico-semantic*, Bucure ti, Editura Academiei, 1960.
- NDU = Oprea, Ioan, Pamfil, Carmen-Gabriela, Radu, Rodica, Z stroiu, Victoria, *Noul dic ionar universal al limbii române*, edi ia a II-a, Bucure ti – Chi in u, Editura Litera Interna ional, 2007.
- * * *, *Poeziile cre tinilor români*. Antologie i Cuvânt-înainte de Mircea Ciobanu, Bucure ti, Editura „Casa coalelor”, 1994.
- PEW = Pu cariu, Sextil, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, zweite, unveränderte Auflage, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1975.
- Scriban = Scriban, August, *Dic ionaru [sic!] limbii române ti*, Ia i, Presa Bun , 1939.
- ineanu, DU = ineanu, Laz r, *Dic ionar universal al limbei române*, edi ia a V-a, rev zut i ad ugit , Craiova, Editura Scrisul Românesc, [1925].
- ineanu, Laz r, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzi iunea sensurilor*. Cu o alocu iune-prefa de B. P. Hasdeu. Edi ie îngrijit , studiu introductiv i indice de Livia Vasilu , Timi oara, Editura de Vest, 1999.
- Teleoac , Dana-Lumini a, *Terminologia religioas cre tin în limba român*, Bucure ti, Editura Academiei Române, 2005.
- Toh neanu, G. I., *Expresia artistic eminescian*, Timi oara, Editura Facla, 1975.